

2

ИСТОРИЈА, КУЛТУРА, ИДЕНТИТЕТ
HISTORY, CULTURE, IDENTITY
ИСТОРИЈА, КУЛТУРА, ИДЕНТИЧНОСТЬ:
Свеска 2 ЈЕЗИК И КУЛТУРОЛОГИЈА

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

Тематски зборник међународног значаја
ИСТОРИЈА, КУЛТУРА, ИДЕНТИТЕТ
ЈЕЗИК И КУЛТУРОЛОГИЈА
Свеска 2

Thematic Collection of Papers
of International Significance
HISTORY, CULTURE, IDENTITY
LANGUAGE AND CULTURE
Volume 2

Международный тематический сборник
ИСТОРИЈА, КУЛТУРА,
ИДЕНТИЧНОСТЬ
ЈАЗЫК И КУЛТУРОЛОГИЈА
Выпуск 2

Косовска Митровица, 2025

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ / UNIVERSITY OF PRIŠTINA /
УНИВЕРЗИТЕТ В ПРИШТИНЕ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ / FACULTY OF PHILOSOPHY /
ФИЛОСОФСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Тематски зборник међународног значаја
ИСТОРИЈА, КУЛТУРА, ИДЕНТИТЕТ
ЈЕЗИК И КУЛТУРОЛОГИЈА
Свеска 2

Thematic Collection of Papers of International Significance
HISTORY, CULTURE, IDENTITY
LANGUAGE AND CULTURE
Volume 2

Международный тематический сборник
ИСТОРИЯ, КУЛЬТУРА, ИДЕНТИЧНОСТЬ
ЯЗЫК И КУЛЬТУРОЛОГИЯ
Выпуск 2

Косовска Митровица / Kosovska Mitrovica / Косовска-Митровица

2025

Тематски зборник међународног значаја
ИСТОРИЈА, КУЛТУРА, ИДЕНТИТЕТ
Thematic Collection of Papers of International Significance
HISTORY, CULTURE, IDENTITY
Международный тематический сборник
ИСТОРИЯ, КУЛЬТУРА, ИДЕНТИЧНОСТЬ

ЈЕЗИК И КУЛТУРОЛОГИЈА: Свеска 2
LANGUAGE AND CULTURE: Volume 2
ЯЗЫК И КУЛЬТУРОЛОГИЯ: Выпуск 2

Издавач

Филозофски факултет Универзитета у Приштини
са привременим седиштем у Косовској Митровици

За издавача

Проф. др Звездан Арсић

Главни и одговорни уредник издавачке делатности

Проф. др Звездан Арсић

Главни и одговорни уредници Тематској зборника међународној значаја

Проф. др Игор Ђурић

Проф. др Александра Костић Тмушић

Проф. др Драгана Станојевић

Проф. др Снежана Зечевић

Уредници свеске

Проф. др Јелена Михајловић

Проф. др Бранислава Дилпарић

Доц. др Бранислава Вучковић

Рецензенти

Проф. др Милош Ковачевић, Филолошки факултет Универзитета у Београду

Проф. др Златко Павловић, Филозофски факултет Пале Универзитета у
Источном Сарајеву

Проф. др Славко Петаковић, Филолошки факултет Универзитета у Београду

Секретари редакције

Проф. др Снежана Зечевић
Милица Марјановић, асистент
Јелена Јовановић, асистент

Лектура и коректура

Др Душан Стефановић, лектор (српски)
Нина Миљковић, асистент (енглески)
Сузана Стојковић, виши лектор (руски)
Јелена Јовановић, асистент (руски)

Дизајн корица

Сања Станковић

На корицама

Слика Надежде Петровић „Косовски божури – Грачаница” (1913)
Народни музеј у Београду (инв. бр. 476)

Припрема за штампу

Јасмина Живковић

Тираж

300

Штампа

Graficolor, Краљево

ISBN 978-86-6349-212-7

Наставно-научно веће Филозофског факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици Одлуком бр. 1506 од 7. 10. 2025. прихватило је позитивне рецензије овог Тематског зборника међународног значаја и одобрило његово штампање.

Ово истраживање у оквиру Тематског зборника међународног значаја подржало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор бр. 451-03-136/2025-03/200184).

Чланци се објављују и дистрибуирају у складу са лиценцом *Creative Commons ауторство-некомерцијално 4.0 међународна* (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). Радови објављени у овом зборнику се не хонораришу. Оцене изнете у чланцима лични су ставови аутора засновани на њиховим истраживањима и не изражавају мишљење Уређивачког одбора нити установе у којој су аутори запослени.

Садржај

ЈЕЗИК

- 9 Николова Иванова Ценка
 Језик, култура, идентитет у балканословенском контексту
 – историјске пројекције и савремени изазови
- 27 Бојовић Јоксимовић Јована
 Допринос дијалектолога Института за српски језик
 САНУ синтаксичко-семантичким истраживањима
 народних говора Косова и Метохије
- 43 Вишњевац Вишња
 Синтаксички русизми у Предговору „Славеносрпског
 магазина” Захарија Орфелина
- 61 Гочанин Мирјана
 Семантичко-деривациона анализа лексике у
 Православном појмовнику за почетнике
- 87 Јовановић Јована, Радовановић Драгана
 О косовско-метохијским говорима у контексту јужног
 поддијалекта косовско-ресавског дијалекта
- 105 Јовановић Миодраг
 Стилистички потенцијал језичких јединица Григорија
 Божовића у путописној прози из Црне Горе
- 121 Левушкина Ружица
 Терминолошка лексика у службама и житијима
 пећких светих: преподобномученика Григорија
 Монаха и мученика Василија Пекара

- 139 Милановић Александар
Милош Црњански о историји српског језика
као историји чувања идентитета
- 151 Новаков Драгана
Мушка имена словенскога порекла
у *Поменику манасџира Сојоћана*
(XVI/XVII век)
- 165 Огњановић Сања
Атрибут у линеаризацији реченице (На материјалу
српског дијалекатског корпуса)
- 183 Павловић Шајтинац Маја, Стоиљковић Василије
Лексикографски аспект почетака преводачке
делатности код Јужних Словена
- 193 Реџић Мирковић Емилија, Дејановић Симић Милица
Метеоролошка лексика у говору Сиринићке жупе
- 209 Станковић Станислав, Пантић Милош
О неким карактеристикама говора Ораховца
(Критички осврт на монографију *Говорът на
българите в Раховец, Призренско*)
- 231 Стефановић Душан, Јашовић Голуб
Прилог проучавању ономастике Косова и Метохије
на примеру израде *Речника личних надимака
Срба са Косова и Метохије*
- 241 Чутура Илијана
Хлеб и рат у мемоаристици и белетристици

КУЛТУРОЛОГИЈА

- 263 Бајић Предраг
Фрагменти идентитетских подела у коментарима корисника
на информативним веб-порталима у Србији
- 281 Боранијашевић Марија
Интраперсонална комуникација у дигитално доба
- 297 Marsenić Marija
Establishing a Theoretical-Analytical Framework
for Understanding Cancel Culture
- 321 Милосављевић Предраг, Николић Ивко
Заборављено начело: склад као идентитетски чинилац
српске културе и стваралачки темељ знаменитих Срба
- 347 Перић Ненад, Јевтовић Ана
„Косовизација” српске културне баштине
и креирање синтетичке нације
- 363 Радовановић Шаренац Дејана
Улога штампе у очувању културног идентитета Срба у Босни
и Херцеговини у периоду обнове штампарства 1866. године

Ненад Н. ПЕРИЋ¹

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Лепосавић (Србија)

Ана З. ЈЕВТОВИЋ²

Институт за политичке студије
Београд (Србија)

„Косовизација” српске културне баштине и креирање синтетичке нације³

Сажетак. Континуираном крађом и вандалским уништавањем српске споменичке културе на Косову и Метохији албански националисти постепено креирају „косовски идентитет”, како би у међународној јавности индиковали синкретичку свест о припадању једној политичкој заједници. Маркираним процесима рушења школа, уништавања гробаља, паљевине манастира и цркава, уз физичко протеривање и етничко чишћење Срба као носилаца културе сећања вештачки се мења идентитет становништва. У променама вредносних образаца посебно се циља на споменичке трагове прошлости, са тежњом да их институционално прикажу као део албанских историјских корена и овдашње традиције. „Косовизацијом” српског културног наслеђа албански освајачи разбијају природне етничке целине,

¹ nesaperic777@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-8332-0805>

² jevtovic.ana@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0003-3877-225X>

³ Рад је настао у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеном са Министарством науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије, број 451-03-47/2023-01/200020 од 3. 2. 2023. године.

како би конструисањем нових идентитета убрзаним поступком стигли до независне државе. Политичка ревизија прошлости и фалсификовање „косовског” идентитета маскирају се изградњом нових споменичких комплекса посвећених борцима УЧК-а и високим светским политичарима заслужним за привремено отимање јужне српске покрајине. Дугорочно – без симболичких носилаца прошлости нестаје и национална заједница која их је стварала, чиме етнократска власт самозване државе мења политичку стварност дојећи је вештачким идентитетима. Међународна заједница нема амбиције да заустави својеврсну политику деструкције, не уочавајући како „косовизација” иза културних образаца прикрива обриси Велике Албаније, новог центра глобалне дестабилизације.

Кључне речи: споменичко наслеђе; културни вандализам; „косовизација” идентитета; измишљена традиција; геополитика деструкције; култура сећања.

Увод

Идентитетска сепарације карактеристична је за просторе Средње Европе, Источне и Југоисточне Европе на којима паралелно са процесима државно-територијалне фрагментације и етно-националне компетенције новоизграђених држава уочавамо процесе стварања синтетичких нација и идентитета који служе као индикатори особености нових нација.⁴ У средишту нашег истраживања је „косовизација” српске културне баштине на Косову и Метохији са циљем креирања вештачког идентитета као планског етно-културолошког инжињеринга у функцији инсталирања синтетичке нације са доминантном албанском већином. За разлику од органицистичког модела формирања нација или грађанског модела заснованих на снажним процесима протонационалне самоидентификације, код актуелног модела албански језик, реинтерпретирана традиција и радикализована религија постају ослонац територијалне експанзије, подржане делом међународне заједнице (пре свих САД, али и Немачком, Великом Британијом и Турском). „Формирање нових синтетичких националних идентитета комбинација је аутономних тежњи национално још увек недовољно издиференцираних етничитета са ових простора, и политичких пројеката великих геополитичких фактора

⁴ Ове форме понашања можемо препознати у примерима југословенске и украјинске кризе, али и деструктивним процесима територијалних спорења око Јужне и Северне Осетије, између Палестине и Израела, Јерменије и Азербејџана око Нагорнокарабаха, Молдавије итд.

који су у своје експанзионистичке планове укључивали и стварање националних држава” (Деспотовић, 2012, стр. 99), трансмисија српског наслеђа на Косову и Метохији се одвија постепено кроз три препознатљива правца: на почетку вандалским рушењима се затиру трагови српског постојања, док се преостали споменици преименују и друштвено означавају као део „косовске” оставштине засноване на албанској традицији. Паралелно се одвијају процеси изградње верских и културних артефаката који подстичу раст етничког национализма, уз физичко прогањање и малтретирање свих који не подржавају нови идентитет. На крају, „косовизација” добија цивилно-грађанску димензију изградњом споменика захвалности политичким пријатељима из међународне заједнице без којих не би било могуће формирање ове псеудодржаве. Отуда и основно полазиште синтетичког идентитета Албанаца на Косову и Метохији представља дискурзивно конструисање „косовског културног наслеђа” без чега нема ни националног идентитета. Јер, „наративи националне културе показују се истовремено и као медијум преношења и као средство конструисања националне имажинарне заједнице”, запажа М. Пешић, закључујући како се кроз процес „генерисања значења деконструисане метанаратив заједнице” (Пешић, 2023). А на ово можемо додати и став француског медиолога и филозофа Режи Дебре, са нестанком носилаца материјалности нестају и симболи који га идентификују, па се и колектив урушава јер уништавањем симбола губи се и симболичка повезаност групе (Дебре, 2000).

Нестанак српској културној и верској наслеђа на Косову и Метохији

Модел територијалног прекомпоновања већ је коришћен у богатој прошлости ових простора, а циљ му је фрагментација националних идентитета. Наш водећи геополитичар Миломир Степић запазио их је као позадину бројних сепаратистичких покрета: „У Краљевини СХС/Југославија српске земље нашле су се у аморфном стању – рањиве, незаштићене, отворене за фрагментацију, сажимање и преобликовање не само националног, него и геополитичког идентитета” (Степић, 2012, стр. 32). Да би се нека инстант нација формирала неопходно је уклонити раније трагове културног и верског наслеђа, чиме се омогућава инсталирање властите државности. Културна асимилација претходи географском освајању, што значи да се у пракси стари културни обрасци, традиција и историја замењују новонасталим аретактима који треба да докажу постојаност синтетичке нације.

Српска гробља, манастири и цркве на простору КиМ реконструирани, оживљавају и опредељују прошлост, чинећи је живом и активном

компонентом националног идентитета. „Материјални споменици су битан део културног наслеђа, али истовремено и симболички стубови сећања на којима српска заједница гради своје виђење себе и сопствене будућности. Зато су споменици посебно на мети вандала и албанских националиста, који њиховим затирањем или евентуално присвајањем желе да разруше темеље идентитета који организују и окупљају читаву српску заједницу” (Јевтовић и Перић, 2022, стр. 65). У интервалу од лета 1999. до 2004. године и мартовског погрома на Косову и Метохији су свакодневно и темељито уништавани споменици српске културе, посебно гореспоменути као трагови православног и хришћанског постојања. Истражујући значајне и дубоке промене у сфери нестајања идентитета и културе сећања код Срба Бранислава Вучковић запажа како спирала физичког (спољњег) насиља мења симболички капацитет (унутрашњи оквир) комуникације у преосталом делу српске заједнице јер „уништавање материјалних споменика на Косову и Метохији у медиолошком смислу значи губитак материјалних носилаца поруке, дакле, и прекид тока трансмисије, што последично води брисању колективног памћења” (Вучковић, 2022, стр. 149). Одлазак југословенске војске и српске полиције одразио се на експлозију етничког насиља према Србима и осталим мањинама, што је у пракси требало да укаже на нове односе политичке моћи. За непуних пет месеци (јун–октобар 1999) уништено је и оскрнављено 76 верских објеката, при чему су неки потпуно девастирани.⁵ На пример, албански националисти су палећи цркву Свете Петке на гробљу у Дрснику храм претходно испунили грањем, али да би објекат претворили у згариште ватру су појачавали бензином из припремљених канистера. „Спаљени су остаци цркве са старим гробљем у Белици, црква у Гојбуљи, црква у Крушеву, пећине испоснице у Руговској клисури, црква Светог Николе у селу Поповљане, три цркве у споменичкој целини Неродимље, запаљена, а потом и минирана црква Богородичиног Ваведења у Дољевцу...” (Јевтовић и Перић, 2022, стр. 67). Затирање српског православног наслеђа је организовано са намером да се уништи и сама помисао на конфесионалну различитост, чиме се индиректно наглашава особеност новокомпонованог синтетичког идентитета.

Смит конституишање нације према тврдом етничком и верском језгру сагледава уз разликовање „национализма као идеолошког покрета и националног идентитета као колективне културне појаве” (Smit, 1998, стр. 71), док етноисторију посматра као динамичан систем стално подложен промени и општој неуједначености, која у зависности од интереса и погледа различитих друштвених група увек подложна реинтерпретацији (Smith, 1999,

⁵ Catalog of Destroyed and Desecrated Churches in Kosovo and Metohia (June-October 1999), <http://rastko.rs/kosovo/crucified/default.htm>. Сајту приступљено 23. 12. 2023.

стр. 16–17). Управо ово користи албанска политичка елита под патронатом својих ментора са Запада. Тако је самозвана албанска политичка елита ширила је илузију како ће променом стварности на терену доћи до промене у тумачењу регионалних и етничко-конфесионалних специфичности, па уништавањем споменика староседелаца ствара простор за фалсификовање историје и креирање нових наратива.

О бројним уништеним православним споменицима већ је писано, али за овај рад важно је уочити симбиозу територијалног прекрајања и промена идентитетских садржаја и верско-конфесионалне конверзије, па су тако експлозивом уништене цркве Светог Ђорђа у Руднику, Светог Николе у Бањи Рудничкој, Светог Илије у Помазатину, кијевска црква Светог Николе, црква Св. Илије у Церници, истоимена црква у Жегри, црква у Муштутишту, манастир у Зочишту. Вандали су спалили остацке цркве са старим гробљем у Белици, цркву у Гојбуљи, цркву у Крушеву, физички су уништене пећине испоснице у Руговској клисури, црква Светог Николе у селу Поповљане, три цркве у споменичкој целини Неродимље, запаљена је а потом и минирана црква Богородичиног Ваведења у Дољевцу, итд. Такође не треба заборавити како је у спаљеним црквама и манастирима трајно уништено више десетина хиљада икона, сасуда, одежда, књига и архивалија, док је мањи део опљачкан и покраден са намером каснијег коришћења у процесима креирања сопствене православне цркве (Радовановић и Ђекић, 2017, стр. 394–395).

Други правац постаје видљивији након једностраног проглашења независности Косова* 2008. године, а карактеристичан је по суптилнијим и пропагандно гласнијим техникама интегрисања православља у баштину косовских Албанаца. Други период је карактеристичан по промовисању „нових етничитета” који настају након политичког сецесионизма албанске заједнице, која се покушава наметнути као носилац културне моћи. Зато се од 2004. године до данас српска баштина суочава са насиљем друге врсте јер „тежиште деструктивних намера умерено је од физичког негирања ка теоријском, односно историографском и презентацијском кривотворењу идентитета баштине” (Павличић, 2017, стр. 487), што значи да је насиље попримило семантички вид. Рушењем, паљењем и уништавањем српско наслеђе нестаје са јавних простора, док се преостали и делимично очувани споменици обликованим „медиско-историјским наративима” приказују као део албанске традиције. А тиха подршка Ватикана покушава инверзију података и моделирање наратива да су хришћански споменици остаци римокатоличких светиња које су Срби (православци) присвојили. Сакрална и остала имовина Српске православне цркве угрожена је тенденцијом албанских освајача да је прикажу као део косовског наслеђа, што је само корак у процесу трајног отимања и приказивања као жртве. Карактеристичан пример је упад у цркву Св. Архангела Михаила у селу Ракитници, општина

Подујево, када је 28. новембра 2023. године, група лица предвођена лажним свештеником Николом Џуфком, грађанином Републике Албаније провалила врата храма како би „обавили свештени обред“.⁶ Намера провалника била је свештени храм преименује у „цркву Фана Нолија“ као дела самопроглашене Албанске националне православне цркве из Елбасана.

Медијска меморија „косовизације“ настаје низом плански усмерених текстова који псеудонаучном доказима утемељују нови идентитет. Процес није заснован само на географским својствима једне националне или верске групације, већ подразумева одређени културолошко-цивилизацијски код, којег у недостатку материјалних доказа треба медијски конструисати. Тако приштинска *Коха* (односно сајт најзначајнијег дневног листа на подручју КиМ) на Божић 2024. године објављује текст са насловом: „Црква Свете Петке у Призрену, универзална културна баштина Косова“ аутора Агона Резје (Agon Rrezja). Анониман студент историје средњег века тврди како црква није подигнута у српско или византијско време већ „на темељима паганског дарданског светилишта“ – о чему не нуди ниједан доказ. Да би прича добила научно утемељење аутор је започиње од апостола Павла и ширења хришћанства, као и „прихватање религије од стране Дарданаца“ који граде цркву у Призрену.⁷ У средишту интересовања је црква Богородице Љевишке, уз наводе да је реч о седишту епископије која је „развијала верску делатност“ од V до XIII века – „када је Косово коначно освојио Стефан Милутин“. Историјски извори су богати и прецизни – црква Богородице Љевишке, првобитно касноисточноримска, византијска црква из XI века, подигнута је у част Богородице Милостиве. Реконструисана је у XIV веку од стране српског краља Стефана Милутина, који је додао садашњу структуру са пет купола. Током средњег века црква је служила као главно епархијско седиште хришћанским епископима, који су говорили српски језик и били повезани са династијом Немањића, која је у Призрену имала престоницу. Током периода османске владавине у XVII веку претворена је у џамију, а пошто је за потребе муслиманских верника петком коришћена за намазе (молитве) добила је назив – *Пейка џамија* (Црква Свете Петке код православца или *Shentje Prempte* на албанском). То потврђује да назив нема везе са

⁶ Ракитница је некада било етнички српско село из којег су се последње породице иселиле по завршетку српско-турског рата 1878. године. Остала је очувана стара црква посвећена Св. Арханђелу Михаилу летњем. Албанци који су се у међувремену населили зову је „Киша Лазарит“. У провали и скрнављењу православне цркве која датира из XV века учествовали су и представници општине Подујево, извештава портал kosovapost.net. Сајту приступљено 4. 10. 2024.

⁷ Дарданија, касније Мезија, које се помињу у римским хришћанским изворима, биле су административне регије Царства и немају било какву релацију са овдашњим верским наслеђем.

првим именом цркве, већ са периодом када је коришћена као џамија. Поента албанског псеудоисторичара је једноставна: Срби су освајачи пристигли на ове просторе који и данас врше „политичку и културну инструментализацију црква на Косову”⁸

Да би се појам „косовизације” усталио у јавном дискурсу потребно је изменити досадашње означавање простора, што неопрезно прихватају и неки српски медији и научници.⁹ Како се православни споменици замењују католичким видимо кроз пример „обнове цркве у близини Косовске Митровице, у селу Горње Винарце, северно од Ибра” коју самопрокламоване албанске власти приказују као модел који треба да покаже демократичност новог друштва и вољу за сарадњом са Другима. Фалсификовањем прошлости српски православни храм који према документима води порекло из XV века, а којег су албански екстремисти оштетили седамдесетих година прошлог века и трајно уништили 1999. године, бива обновљен, али као католички храм иако католичких верника у селу и његовој околини нема нити их је икада било.

Трећи правац деловања односи се на агресивну промену културног памћења која се најбрже реализује кроз систем образовања, а форсира кроз популарне слике вођа и јунака које обезбеђују национални препород. Системски се глорификује албанска „борба за слободу”, промовише сећање на борце Ослободилачке војске Косова (ОВК) који су јој допринели, граде спомен обележја широм покрајине, маузолеји у већим градовима, док се на раскрсницама и поред путева постављају нови споменици. Они привлаче већински традиционално албанско становништво бришући сваку препознатљиву црту блискости са ранијим временима и другим заједницама. Тако се мења споменичка култура и руше наративи којима се приписује

⁸ У туристичком водичу *Призрен, Косово – Посетилац* из 2012. године стоји следеће образложење: „Crkva ‘Svetog Petka’ (VI–VIX vek). Dugo vremena pre dolaska slavenu u Prizrenu, ova je crkva poslužila kao svetilište njegovih građana, Dardana. Ovo pagansko svetilište bilo je posvećeno ilirskom bogu Prem, tj. Premte, Bog plodnosti. Kasnije su hrišćansko-slavenski-ortodokсни okupatori crkvu ‘Shën Premta’ preimenovali u ‘Sveti petak’, što u prevodu znači isto ‘Sveti Petak’. U drugoj polovini XVIII veka, kada se Prizren ukupira od osmanlija, crkva se pretvara u džamiju (1756), dodajući joj minaret, i nazivajući je ‘Džuma Džami’ što u prevodu znači ‘Džami-petak’. Kasnije, sa promenom okupatora, sa ‘Džuma džamije’ se skida minaret i na njeno mesto se postavlja crkveno zvono, i ponovo se preimenuje u ‘Sveti Petak...’ (према Павличић, 2017, стр. 500).

⁹ Реч *Μετσοχ* (грч. μετοχή [metokhé] = заједница; заједничко добро) означава земљиште или посед неке цркве или манастира, било да је дар, било да је земља купљена. То логично указује како је још у средњовековној Србији ово земљиште припадало Србима. Зато се у албанском јавном говору издегава синтагма Косово и Метохија, што подржавају и међународне дипломате.

идеолошко (комунистичко) обележје, јер новим властима оно не одговара.¹⁰ Историјске чињенице се тенденциозно деконтекстуализују, тако што се на пример споменик народним херојима Бори (Вукмировићу) и Рамизу (Садикуу) надомак Призрена руши, а на његово место поставља споменик палим борцима Ослободилачке војске Косова (ОВК). Стара географија друштва и културе се етнички мења, па је тако у Приштини Борина биста уклоњена, док је Рамизова остала. Култура политика у јавни дискурс ставља романтизоване наративе о мученицима и херојима, док су у визуелном миљеу стилизовани двоглави орлови заменили црвене петокраке. Културне разноликости нема, док се јавним простором шири дискурс о ослободилачком рату на етничкој припадности (Јевтовић и Перић, 2022).

Рушење српског споменичког наслеђа је део процеса преобликовања традиције који наступа у фази слабљење матичне државе и њене доминантне хегемоније. Из споменичког наслеђа нестају трагови прошлости других култура и нација. На пример, физички је уклоњен велики број српских споменика међу којима и они посвећени кнезу Лазару у Њилану, Милошу Обилићу у Обилићу, затим споменици Вуку Стефановићу Караџићу и Његошу у Приштини. Оно што теоретичари британских студија културе издвајају као специфично је да ће поље културе бити искоришћено за политичку борбу, што се на КиМ неколико деценија касније у пракси и догодило. Новина је умрежавање идентитета националне споменичке културе са идентитетима политичких личности заслужних за настајање квазидржаве. Тако је у Приштини некадашњи амерички председник Бил Клинтон на булевару који носи његово име добио и споменик висок шест метара, некадашња државна секретарка Мадлен Олбрајт такође је заслужила бисту на тргу који носи њено име, док се бившем председнику САД Џоу Бајдену подиже масиван кип. Иначе, он је већ имао споменик у непосредној близини војне базе Бондстил, чија је изградња коштала око 600.000 долара које су издвојили захвални грађани Урошевца. У близини је и булевар његовог преминулог сина Боа Бајдена, који је након НАТО бомбардовања помагао у обукама локалних тужилаца и судија за организацију за Европску сарадњу и безбедност (ОЕБС). У Приштини свој булевар има и некадашњи амерички председник Џорџ Буш, Весли Кларк-пензионисани амерички генерал, као и Вилијам Вокер,

¹⁰ Мит о заједничкој борби против фашиста последица је директиве Комунистичке партије којом је требало створити расположење у јавности да су Албанци дали допринос у стварању југословенске државе. Но, подаци показују да су два албанска партизанска одреда, Зејнел Адини и Емин Дураку, 1943. године укупно имали 70 бораца Албанаца (Богдановић, 1986). Истина је да су балисти, као значајна албанска профашистичка организација, још крајем Другог светског рата покренули оружану побуну против Народноослободилачке војске Југославије, а појединачне акте насиља су спроводили и у годинама након рата (Шуваковић и Стевановић, 2018).

бивши шеф Косовске верификационе мисије при ОЕБС-у. Широм отете територије вијоре се заставе самозване државе и њених америчких татора, покушавајући да прикрију разлике између руралне традиције и модерности којој етнички хомогено друштво декларативно тежи.

„Косовизација” сјоменичкој наслеђа

Теоретичари културне политике већ су анализирали моделе креирања националних идентитета у оквирима друштвене продукције и репродукције, издвајајући важност ревизије историје. Дејвид Чејни, један од водећих промотера британских студија културе уочио је да се процес трансформисања институционалног симболизма одвија у контролисаном простору и времену тако што се „уз помоћ церемонијалног понављања, драматизују и формализују нужно магловите и апстрактне вредности и идентитети замишљених нових заједница” (Chaney, 1993, стр. 18). У примеру Косова и Метохије међународна заједница остаје нема на свакодневно физичко малтретирање, понижавање, пљачкање и паљевине кућа, те угрожавање живота чланова српске заједнице. Само од јануара до краја августа 2024. Канцеларија за Косово и Метохију Владе Републике Србије регистровала је око 90 етнички мотивисаних напада, за разлику од представника самозваних косовских власти који тврде како је безбедоносна ситуација стабилна јер обезбеђује суживот различитих етничких целина.¹¹

Да би се остварили циљеви нове идентитетске политике о карактеру угњетавања српске заједнице у мајнстрим медијима нема ни речи, слобода изражавања се гуши и агресивно спутава како би се сачувао мит о „великосрпској хегемонији”. „Косовизација” присваја српско искуство, културу и традицију преименујући је у територијално, док померајући политички фокус са угњетаваних на угњетиваче планирано подстиче конфузију у јавном дискурсу. Вапаји Срба код међународне заједнице не дају и резултате јер је сценарио са улогама подељен још крајем минулог века. Празнине у националној историји вештачки конструисане албанске државе се попуњавају накнадно конструисаним сећањима, која кроз институционалну подршку школа, универзитета и масмедија постају идеолошка платформа тзв. косовског друштва. У пракси то показује преплетеност идентитетских политика и претпоставке како треба ућуткати оне који мисле другачије: „првој групи је дозвољено неометано оглашавање, док се друга група ућуткује

¹¹ „Савршено, све је у реду, нема проблема”, изјавио је заменик директора Косовске полиције за регион Север Ветон Ељшани, објашњавајући актуелну безбедоносну ситуацију. Извор: Kosovoonline.com. Сајту приступљено 1. 9. 2024.

и застрашује „прозивањем”, „одузимањем платформе” и „изоштавањем” (Пилгрим, 2024, стр. 75). На пример, Министарство културе самозваног Косова обновило је кућу Џафера Деве, у Јужној Митровици са образложењем да има немерљив архитектонски значај „као први објекат изграђен у модерном западноевропском стилу у Митровици”. Доказани нацистички сарадник и члан злогласне СС Скендербег дивизије, познат по прогонима и истребљењу Срба, Рома и Јевреја тако добија свој меморијал, али и низ улица и школа широм Косова и Метохије. Иако су Програм уједињених нација за развој Косова (УНДП) и Европска унија званично обуставили пројекат рестаурације, са јасним ставовима да се „ревизија историје не сме дозволити” у пракси је косовско министарство културе започети посао довршило, са циљем да историјске чињенице премести у нови амбијент стварности коју сами креирају.¹² Јавни наратив се уз прећутну подршку европских савезника временом мења, тако што се потискује податак како је због припремања и извођења злочина над Србима и осталим неалбанским становништвом Дева 1944. примио одликовање лично од Адолфа Хитлера, да би се у дискурсу глорификацијом прошлости, посебно дела у којем се велича његова улога у развијању идеја Велике Албаније дугорочно стварао култ оца нације. Нови идентитет се кодира тако што се врши конверзија неподобних података који нестају из сећања, док се у фингиране обрасце убацују фрагменти истргнути из историјског контекста. Талас националног обликовања заснива се на историјској ревизији којом се генерише и дизајнира нови идентитетски код, где се под плаштом модернизације и европеизације прикрива нацистичка прошлост. У европској историји националне вође су овом техником претваране из симбола срамоте у симбол поноса нације, где је суштина у успостављању историјског континуитета и идеја којима се мистификује борба за националну ствар. Отуда културни центар у јужном делу Митровице носи име Реџепа Митровице, премијера квинслишке Албаније под нацистичким режимом, док своје улице имају Бислим Бајгора, Јусуф и Бајазит Бољетинац и низ других фашистичких сарадника.

Покушавајући да се представи као савесно, компетентно и непристрасно, Министарство културе, омладине и спорта такозване Републике Косово (МКОС) објавило је Националну стратегију за културно наслеђе 2017–2027. На први поглед изгледа да је документ написан коректно и са добрим намерама. Текст Стратегије обилује актуелним културним фразама

¹² Посланица Европског парламента и извештај ЕП за Косово Виола фон Крамон том приликом је рекла како „не сме бити места за ревизионизам историје Другог светског рата и порицања Холокауста”, нагласивши да „прање прошлости и искривљавање чињеница о познатом нацистичком сараднику и протагонисти 21. СС Скендербегове дивизије не сме да се деси”. Извор: KoSSev. Сајту приступљено 8. 2. 2022.

и позивањима на разне конвенције, декларације и препоруке Унеска, које имају за циљ да створе утисак да је тзв. Република Косово спремна за пријем у ову значајну међународну организацију. Стратегија у више наврата подвлачи своју наводну посвећеност „промоцији културне разноликости, поштовању и заштити наслеђа и културног изражавања заједница”, односно „сарадњи са Српском православном црквом, као и поштовању и заштити наслеђа и културном изражавању косовских насељеника”. Већинска заједница се представљају као вољна и способна да преузму одговорност за бригу о српским културним добрима као наслеђу посебне етничке и културне заједнице” (Војводић и Мирковић, 2017, стр. 507). Међутим, на основу појединих радњи и шире слике њихових општих активности постаје јасно да ова маска замагљује њихове праве ставове и намере. Следеће примедбе су ограничене на прегршт чињеница које откривају став и намере:

1. Као и друге институције косовских Албанаца, на свом званичном сајту МКОС готово систематски прикрива или фалсификује идентитет српских споменика. Српски идентитет ових споменика обично је потпуно изостављен и они се описују само као средњовековни. Ови пропусти су део стратегије третмана српског културног наслеђа, „стратегије која има за циљ да прикрије и фалсификује идентитет значајних споменика (Грачаница, Саборна црква Ново Брдо и др.), мањих споменика (Ајновци, Ваганеш, Млади црква Краља Марка Ваведења Богородице у Призену, Драјчићи и др.) као и оних који су недавно уништени (Муштутиште, Речани, Бинач код Витине и др.), упркос томе што њихови натписи и ктоторијални портрети недвосмислено сведоче о идентитету оних који су ове споменике стварали и времену њиховог настанка; у случају последње групе цркава, ови сајтови више пута пропуштају да помињу да су уништене врло недавно – након окончања оружаних сукоба и увођења албанске управе на Косову и Метохији” (Војводић и Мирковић, 2017, стр. 511). На пример, у случају Муштутишта, прецизира се да се „верује” да је цркву саградио Јован Драгослав, не дајући никакве податке о његовом пореклу и титули, упркос чињеници да је овај српски племић њен ктитор. Штавише, Национална стратегија не помиње богату, миленијумску стару профану материјалну и нематеријалну културну баштину српског народа. Свако позивање на српски народ се педантно избегава; уместо тога, када је потребно, Стратегија помиње „културно и верско наслеђе Српске православне цркве на Косову”. Значај најочуванијег и највреднијег средњовековног споменика је минимализован или „потпуно занемарен јер припада културној историји Срба и настао њиховим залагањем; с друге стране, акценат се ставља на потпуно фиктивне или нетачно идентификоване и слојеве историје, који се представљају као илирски или римско-илирски, при чему се Албанци без икаквог оправдања проглашавају потомцима Илира. Оваква неадекватна и тенденциозна валоризација споменика и културног наслеђа отвара пут

недоличном односу у свим будућим конзерваторско-рестаураторским пројектима” (Војводић и Мирковић, 2017, стр. 508). Такође, на сајту МКОС се не спомиње чињеница да су Ново Брдо и други средњовековни градови на Косову и Метохији настали и развијани у српској средњовековној држави и захваљујући покровитељству српских владара.

2. Отимање духовне и културне баштине Српске Православне цркве, односно „косовизација” споменичког наслеђа врши систематски и организовано показује и тихо преименовање власништва у међународном комуницирању, али и политичкој реторици. На пример, *Радио Слободна Европа* (6. јуна 2022) извештавајући о манастиру Високи Дечани о њему говори као делу *косовске баштине*: немачки дипломата Јерн Роде (Jörn Rohde), након посете, на друштвеним мрежама написао је следеће: „Завршили смо конференцију немачких амбасадора из региона незаборавном посетом *косовском манастиру* који се налази на листи Унеско”. Територијализовање културног споменичког наслеђа замагљује историјску суштину и привремено задовољава потребе симулираног државотворног идентитета Албанаца. „Косовско споменичко наслеђе” не постоји из једноставног разлога – њега не ствара држава, већ народ, владари, династије, добротвори, задужбинари, елита... Наметнути наративи креирају ефекат којим се поништава српски идентитет, са историјским значењем, вредностима и траговима, док се псеудонаучним дискурсом митологизује древна прошлост Илира и Дарданаца, наводних пра-Албанаца којима је наводно овај простор прапостојбина. У албанским школама на Косову и Метохији се уче митологизоване лекције о замишљеној прошлости чиме се ствара нови идеолошки и национални конструкт. Идеолошко скретање албанских екстремних организација од национализма ка верски инспирисаном екстремизму.

Везивно ткиво вештачки обликованих модела памћења, културе и веровања чине етничко порекло, језик и религија као структурни елементи синтетичке нације, са планом да се ревизијом историјских чињеница институционално произведу докази као део културолошких процеса који вековима трају на овим просторима и који им аналогно припадају. „Уместо застаревања етничитета имамо све више примера суверенитета нових држава заснованих на етничитету”, уочава Синиша Таталовић, издвајајући Косово као пример (Таталовић, 2010, стр. 6).

Закључна разматрања

Највећи део рада указао је на бројне конструктивне стратегије којима албанска елита на простору Косова и Метохије гради синтетички национални идентитет. Истицањем и афирмацијом етничке унификације, верског

уједињења, међусобне солидарности и идентификације, али и диференцијације у односу на друге националне заједнице и социјалне колективитете постиже се симулација албанског сопства над којим се шири платформа културних и цивилизацијских вредности. Но, косовско друштво, односно његова албанска већина се показало неспособним да развије адекватан став према стравичном културном геноциду који је разарао и оштетио 155 српских православних цркава, 250 гробља и скоро 6.750 стећака само у деценији након протеривања државних институције Републике Србије, 1999–2009 (ово су подаци које износи британско министарство спољних послова, а на основу Процена ОЕБС-а и УНМИК-а, до данас ови бројеви су се скоро удвостручили). „Албански део косовског друштва види ово наслеђе као сведочанство миленијумског присуства Срба на Косову и Метохији као некада већинског становништва, и то тешко прихвата као чињеницу. Управо то осећање је довело до новог таласа насиља над српском културном баштином – таласа који има за циљ да уништи саму његову суштину. У доба пуног мерила у области права интелектуалне и духовне својине, сведоци смо безобзирног и дубоко бесмисленог покушаја културног тета који би лишио цео један народ (Војводић и Мирковић, 2017, стр. 512). Без евидентне подршке великих сила албански сепаратисти не би имали никакве шанса да креирају било какву националну посебности, отуда је стратегија оправдања и рушења неопходна за ревизију и изградњу албанске националне историје јер стварањем трансформисаних и конвертованих културолошких образаца настају услови за изградњу новог модела, који би поништио трагове српског културног наслеђа и боравка на овим просторима. Тиме се преостало српско становништво излаже постепеној асимилацији, континуираној сегрегацији и сужавању безбедносног, економског и културног простора, како би трајно напустили ове просторе, чиме би синтетички албански идентитет постао стандард нове стварности. „Косовизација” је дугорочан пројекат Албанаца са Косова и Метохије у којем симболичком конверзијом културног наслеђа циљају да српску споменичку културу представе као сопствено наслеђе, што значи и да ће српске цркве и манастири у њиховим визијама бити „косовски, односно косовско-православни” или „косовско-католички”.

„Чињеница да преостала српска мањина опстаје у гетоизираним, просторно ограниченим групама, као закључак нуди претпоставку да ће културни садржаји у таквим условима очувати аутентичност, али и да ће се истовремено на ширем простору покрајине обликовати великоалбански идентитет са идеолошком позадином и медијски доминантном парадигмом” (Јевтовић и Перић, 2022, стр. 74). Промена материјалних носилаца отупљује и најтрајније културно памћење, при чему дигитализација као савремени облик очувања слика прошлих времена представља квалитетно решење (Арсенијевић и Перић, 2022), које би много више требало користити у

појашњавању косовско-метохијске сложености, као део свеколиких дипломатско-политичких напора за очување Срба и српске културе (материјалне и нематеријалне) на простору Косова и Метохије.

Литература

- Арсенијевић, О. и Перић, Н. (2022). Дигиталне иновације као средство и средство за очување културног наслеђа. У: М. Мосуровић Ружичић, М. Лазаревић-Моравчевић, М. Пауновић (ур.), *Наука и иновације као њокејџачи љивредној развоја* (стр. 149–165). Београд: Институт економских наука.
- Богдановић, Д. (1986). *Књижа о Косову*. Београд: САНУ.
- Вучковић, Б. (2022). Промена носилаца културног памћења кроз призму Дебреове медиолошке теорије. *Социолошки љрељед*, 56(1), 141–164.
- Дебре, Р. (2000). *Увод у медиолоџију*. Београд: Клио.
- Деспотовић, Љ. (2012). *Српска теололоџичка љарадијма*. Београд: Каирос.
- Јевтовић, А. и Перић, Н. (2022). Заштита српске споменичке културе на Косову и Метохији кроз модел британских студија културе. У Н. Перић (ур.), *Изазови савременој љиренујџка, куда даље?* (стр. 61–78). Београд: ШумАрт – Висока школа БЛЦ.
- Павличич, Ј. (2017). Српско споменичко наслеђе на Косову и Метохији у светлу савремених теорија о културној баштини. У: Д. Војводић и М. Марковић (ур.), *Умејничко наслеђе српској народа на Косову и Метохији: историја, идентитет, ујроженост, заштити* (стр. 485–505). Београд: САНУ.
- Пешић, М. (2023). *Национални идентитет из ојџике њејовој дискурзивној констируисања*. Београд: Институт за политичке студије.
- Радовановић, Д. и Ђекић, М. (2017). После усвајања Резолуције 1244 (1999–2017). У: Д. Војводић и М. Марковић (ур.), *Умејничко наслеђе српској народа на Косову и Метохији: историја, идентитет, ујроженост, заштити* (стр. 393–414). Београд: САНУ.
- Степић, М. (2012). *О српском теололоџичком идентитету*. Београд: Институт за политичке студије.
- National Strategy for Cultural Heritage*. (2016). Republic of Kosovo – Ministry of Culture, Youth & Sport.
- Perić, N. & Jevtović, A. (2024). „Kosovization” of Serbian Monumental Culture and Creation of New Identities. *Баштина*, 34(63), 247–259.
- Smit, A. (1998). *Nacionalni identitet*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Švarc, B. (2003). Британија, Америка и Европа. У: D. Morli & K. Robins (ur.), *Британске студије културе* (стр. 55–70). Београд: Geopoetika.
- Tatalović, S. (2010). *Globalna sigurnost i etnički sukobi*. Zagreb: Centar za međunarodne i sigurnosne studije Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.
- Vojvodić, D. & Marković, M. (2017). *Artistic Heritage of the Serbian People in Kosovo and Metohija: History, Identity, Vulnerability, Protection*. Belgrade: Gallery of Serbian Academy of Science and Arts.
- Wodak, R. & Rheindorf, M. (2022). *Identity, Politics, Past and Present*. United Kingdom: University of Exeter Press.

Nenad N. PERIĆ¹³

Institute for Serbian Culture Priština – Leposavić
Leposavić (Serbia)

Ana Z. JEVTIĆ¹⁴

Institute for Political Studies
Belgrade (Serbia)

Kosovization of Serbian Cultural Heritage and the Creation of a Synthetic Nation

Summary

Through continuous theft and vandalism of Serbian monumental culture in Kosovo and Metohija, Albanian nationalists are gradually forging a Kosovo identity to foster a syncretic perception of belonging to a single political community in the international public. Marked processes including the demolition of schools, destruction of cemeteries, and arson of monasteries and churches, alongside the physical expulsion and ethnic cleansing of Serbs as carriers of memory culture, are artificially altering the population's identity. Changes in value patterns, specifically aim at monumental remnants of the past, with efforts to institutionally represent them as part of Albanian historical roots and local traditions. By *Kosovizing* Serbian cultural heritage, Albanian aggressors are breaking natural ethnic units in order to accelerate the establishment of an independent state and form artificial identities. The political revision of history and the falsification of Kosovo identity are cloaked by erecting new memorial complexes honouring KLA fighters and influential global politicians involved in the provisional takeover of this southern Serbian province. In the long term, without these symbolic bearers of the past, the national community that created them vanishes. Concurrently, the ethnocratic government of the self-proclaimed state alters the political landscape by imposing artificial identities. The international community shows little ambition to halt this process, overlooking how *Kosovization* conceals the emergence of Greater Albania, a new focal point of global destabilization, behind cultural facades.

Keywords: monumental heritage; cultural vandalism; *Kosovization* of identity; invented tradition; geopolitics of destruction; memory culture.

¹³ Година рођења: 1979.

¹⁴ Година рођења: 1989.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

811.163.41(082)

81:316.73(082)

81'271(082)

ИСТОРИЈА, култура, идентитет : тематски зборник међународног значаја. Св. 2, Језик и културологија = History, culture, identity : thematic collection of papers of international significance. Vol. 2, Language and culture = История, култура, идентичност : међународный тематический сборник. Вып. 2, Язык и культурология / [уредници свеске Јелена Михајловић, Бранислава Дилпарић, Бранислава Вучковић]. – Косовска Митровица : Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 2025 (Краљево : Graficolor). – 383 стр. ; 24 cm

Тираж 300. – Радови на срп., енгл. и рус. језику. – Текст ћир. и лат. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија уз сваки рад. – Резимеи на енгл. или срп. језику уз сваки рад.

ISBN 978-86-6349-212-7

а) Српски језик -- Зборници б) Језик -- Идентитет -- Зборници в) Социолингвистика -- Зборници

COBISS.SR-ID 177105417